

Srećko Mihailović, sociolog
CESID

Istraživanje:

EVALUACIJA SISTEMA JAVNIH NABAVKI U SRBIJI

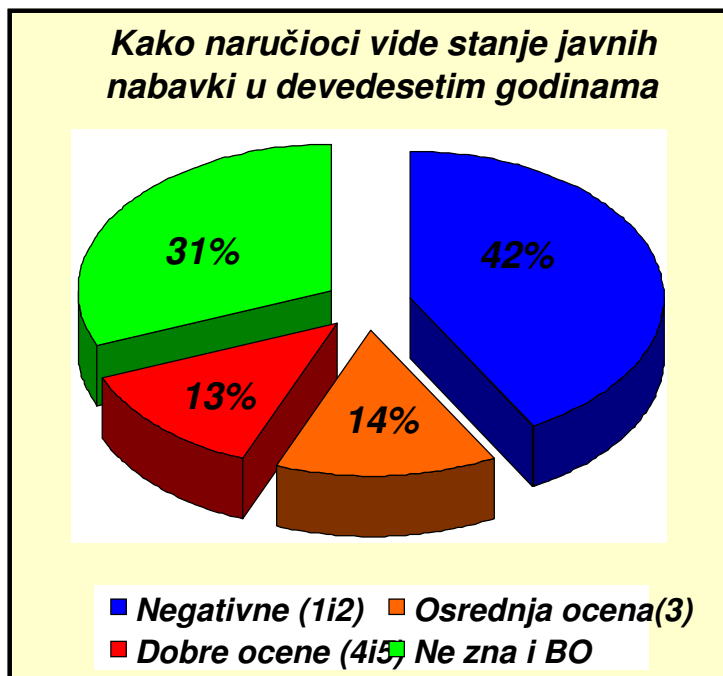
- MNENJE NARUČILACA I PONUĐAČA -

Beograd, april 2005.

Tokom marta 2005. godine, na uzorku od 200 učesnika u procesu javnih nabavki (100 naručilaca i 100 ponuđača) obavljeno je istraživanje problematike javnih nabavki, a za potrebe OEBS-a. Istraživanje je obavila istraživačka ekipa Centra za slobodne izbore i demokratiju, nevladine i nestranačke organizacije. U neposrednim intervjuima (*face to face*) anketarska mreža CESID-a je koristila upitnik od 115 pitanja. Uzorak je bio probabilistički i teritorijalno uravnotežen, kao i prema zemlji porekla ponuđača (97% domaćih i 3% stranih). Osnovu za izbor uzorka činila je baza ponuđača i naručilaca iz 2003. godine kojom raspolaže Uprava za javne nabavke. Nedovoljna veličina uzorka jeste razlog zbog kojeg **nalaze ovog istraživanja treba prihvatiti kao orijentacione**.

(1) Javne nabavke u devedesetim godinama

Poslednja decenija prošlog veka bila je za Srbiju decenija velikog civilizacijskog posrnuća. Bila je to decenija ratova, bombardovanja, svekolikog pa i privrednog kriminala, nezapamćene inflacije, sankcija međunarodne zajednice, izolacije... i "ratne privrede". U takvoj situaciji javne nabavke su više bile tajne nego javne; realizovane su pod "posebnim" uslovima i prema procedurama koje su poznavali samo "posvećeni". U takvoj situaciji sasvim je logično što su javne nabavke od strane 100 ispitanih naručilaca u proseku, ocenjene¹ prilično loše - prosečno svega 2,3 (minimum je 1 a maksimum je 5). Ponuđači su dali sličnu ocenu tj. 2,2 (videti grafik).

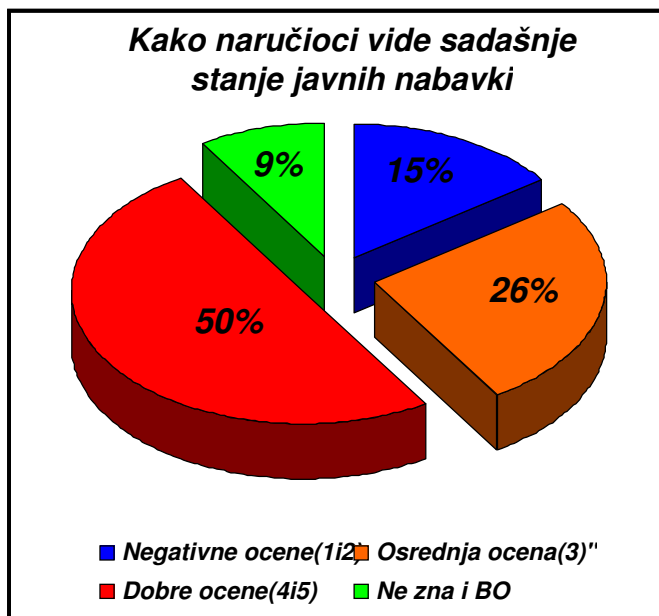
¹ Za indikatori stanja u javnim nabavkama prihvatili smo sledeća obeležja: ekonomičnost (efikasnost, uštede), pravičnost (jednakost ponuđača), transparentnost (javnost), stepen ostvarene konkurentnosti, koruptivnost, voluntarizam javnih službenika, zaštićenost javnog interesa, zaštita domaćih proizvođača, kontrola postupka javnih nabavki, usaglašenost sa evropskim normama, jednostavnost procedure i broj firmi koji konkuriše za poslove.

Sve u svemu, naši ispitanici misle da je **stanje u javnim nabavkama u devedesetim godinama bilo loše**, a to pokazuje i najčešće davana ocena - "dvojka".

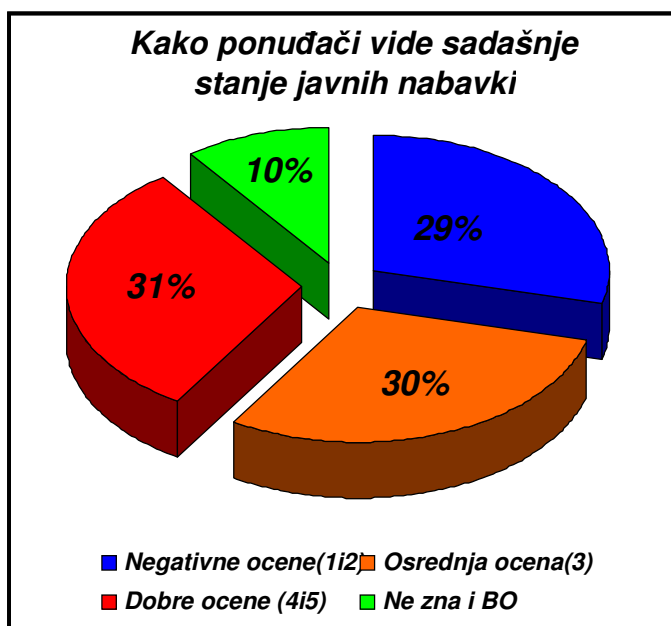
2. Javne nabavke posle donošenja Zakona o javnim nabavkama

Donošenje Zakona o javnim nabavkama, u julu 2002. godine, odnosno njegova primena, bitno menja stanje u javnim nabavkama, barem tako sledi iz odgovora naših ispitanika.

Stanje u javnim nabavkama posle donošenja Zakona, **naručioci u proseku ocenjuju "četvorkom"**, a **ponuđači "trojkom"**. **Naručioci su u 50% slučajeva dali dobre ocene, u 26% prosečnu "trojku" i u 15% slučajeva loše ocene** (videti grafik).

Ponuđači nešto lošije ocenjuju aktuelno stanje u javnim nabavkama (videti grafik). Najslabije su ocenjeni: jednostavnost procedure i zaštita domaćih proizvođača (po 2,5), a najbolje transparentnost postupka i broj firmi koje konkurišu za poslove (po 3,5).

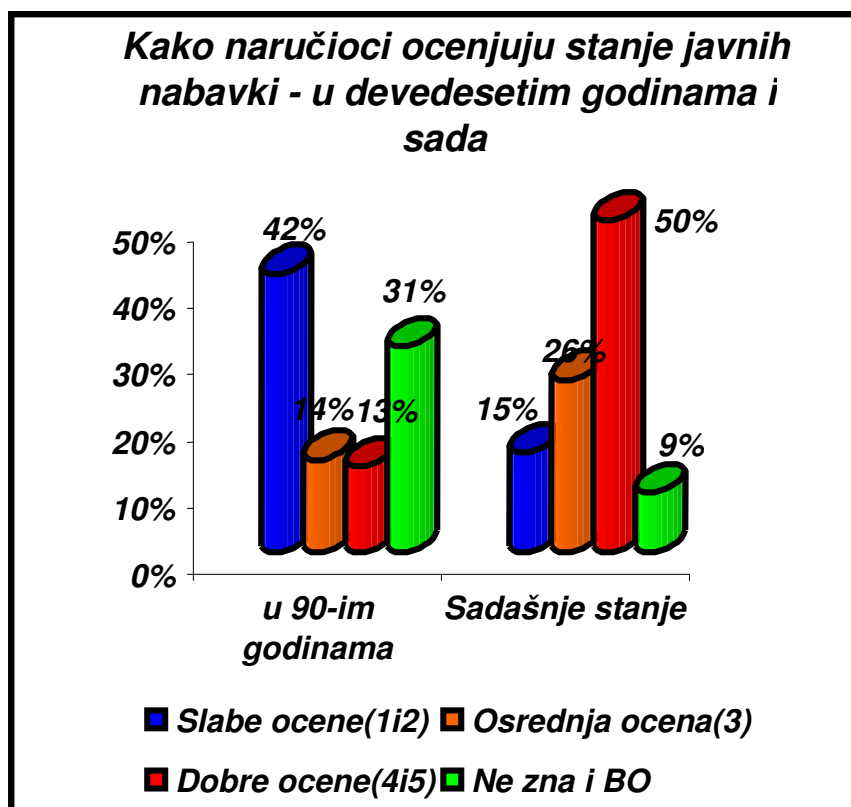

Posle donošenja Zakona, naručioci su najslabije ocenili jednostavnost procedure, a ispodprosečne ocene su dobili koruptivnost, zaštita domaćih proizvođača (po 3,4), kao i voluntarizam javnih službenika i usaglašenost sa evropskim normama (po 3,5). Najbolje su ocenjeni transparentnost postupka (4,1)² tj. 72% dobrih ocena i 4% slabih, konkurentnost (3,9), pravičnost i broj firmi koje konkurišu za poslove (po 3,8), kao i kontrola postupka javnih nabavki (3,7). Jednostavnost procedure, najslabije ocenjen indikator, sa 50% slabih ocena, a 16% dobrih.

3. Komparacija ocena stanja u javnim nabavkama

Komparacija ocena stanja javnih nabavki ima dva vida: komparacija između naručilaca i ponuđača, kao i komparaciju u vremenu, tj. poređenje ocena sadašnjeg i ocena ranijeg stanja javnih nabavki.

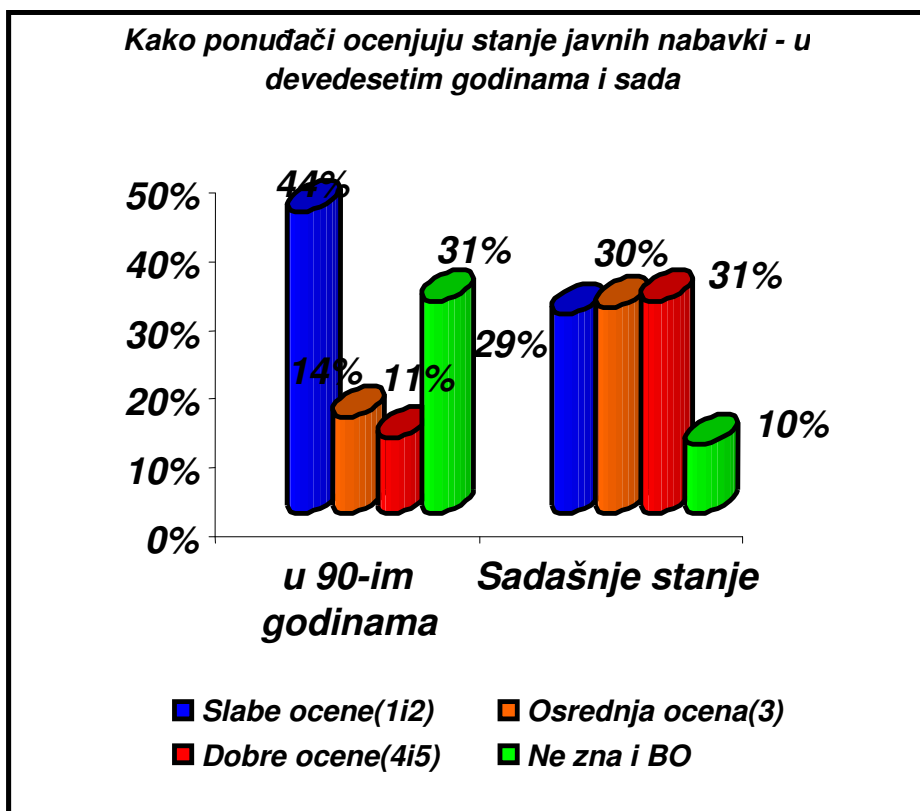
Između naručilaca i ponuđača postoji bitna razlika u položaju i u interesima te su razumljive znatne razlike u oceni ukupne procedure, kao manje ili više uređenog specifičnog segmenta tržišnih odnosa. Razlike su minimalne kada je reč o prošlosti, a veće kad se evaluira sadašnje stanje javnih nabavki (videti grafike). Minimalne su u globalu, ali su veće između pojedinih indikatora.

Najveće razlike u ocenama indikatora stanja javnih nabavku u devedesetim godinama nalazimo u slučaju ocena jednostavnosti procedure, dok ovaj indikator ponuđači ocenjuju sa 2,6, dotle naručioci u proseku daju 3,5. Potom sledi razlika u ocenjivanju zaštićenosti javnog

² Transparentnost je najbolje ocenjen indikator stanja u javnim nabavkama, ne samo kod naručilaca, već uopšte (s obzirom da ovaj indikator i kod ponuđača deli prvo i drugo mesto po visini ocene). Od ukupnog broja ispitanih naručilaca slabu ocenu transparentnosti dalo je 4% ispitanika.

interesa, ponuđači - 2,6 a naručioci 3,5; **a tu je i razlika u oceni volunatarizma javnih službenika**, ponuđači 2,1 a naručioci 2,5. Najizrazitija razlika javlja se u proceni aktuelnog stanja javnih nabavki, kako na nivou opšteg proseka koji kod naručilaca iznosi 3,6 a kod ponuđača 3,0, tako i pojedinačnih indikatora (videti tabelu 1).

Naručioci i ponuđači najviše se ne slažu oko zaštite domaćih proizvođača: naručioci smatraju da je domaći proizvođač zaštićen, da volunatarizam nije raširen kod javnih službenika, da je prisutna kontrola javnih nabavki, da je prosek javnih nabavki pravičan, da nije naročito koruptivan, da je javni interes zaštićen, da su javne nabavke transparentne. Ponuđači, pak, gledaju iz ugla svojih interesa i smatraju da to baš i nije tako. Tabela 3 govori da razlike postoje, ali da nisu velike. Dakle, nije reč o tome da nešto postoji ili ne postoji, da jedni stvari vide crno a drugi ružičasto; razlika je samo u manjoj ili većoj izraženosti datih pojava.

Za razlike u ocenama, glavni razlog je različit interes jednih i drugih, međutim ne treba zaborviti ni pristranost (brane se pozicije grupe kojoj pripadaju). No, kod ponuđača je prisutna još jedna komponenta pristranosti. Naime, mi smo anketirali i uspešne i manje uspešne i neuspešne ponuđače. Nekima od njih potrebna je opravdanje za neuspeh, pa će otuda odgovornost prebacivati na druge, i onda kada se ona nalazi upravo u njima samima. Po svemu sudeći, pristranost je nužan pratilac evaluacije stanja u javnim nabavkama pa je to i korektiv nalaza koje smo dobili, pogotovu kod ponuđača jer se kod njih kumulira više razloga koji vode u pristranost.

Tabela 1: Najizrazitije razlike u ocenama aktuelnog stanja javnih nabavki (proseci)

Indikatori stanja javnih nabavki	Naručioci	Ponudači	Razlika
Zaštita domaćih proizvođača	3,4	2,5	0,9
Voluntarizam javnih službenika	3,5	2,7	0,8
Kontrola postupka javnih nabavki	3,7	2,9	0,8
Pravičnost, jednakost ponuđača	3,8	3,0	0,8
Stanje u pogledu korupcije	3,4	2,7	0,7
Zaštićenost javnog interesa	3,6	2,9	0,7
Javnost, transparentnost	4,1	3,5	0,6
Ekonomičnost, efikasnost, uštede	3,6	3,1	0,5
Stepen ostvarene konkurentnosti	3,9	3,4	0,5

*(**min 1, max 5**)

Drugi aspekt komparacije ocena javnih nabavki su promene u vremenu. Ove promene su najuočljivije kada se porede ocene stanja u devedesetim godinama sa sadašnjim stanjem javnih nabavki. (videti tabelu 2) Ocene stanja u devedesetim uzete su kao osnova - indeks 100 - i na to su računati indeksi (ocene) sadašnjeg stanje u sferi javnih nabavki.

Gledano u odnosu na celinu svih 12 indikatora, ocene aktuelog stanja javnih nabavki u odnosu na devedesete godine su kod ponuđača rasle sa indeksom 141, a u slučaju naručilaca rast označava indeks 153. **Prema percepciji naših ispitanika stanje u javnim nabavkama poboljšano za 50 posto.**

Tabela 2: Indeks ocena aktuelnog stanja javnih nabavki kada se ocene za stanje u devedesetim godinama uzme kao 100

Indikatori stanja u javnim nabavkama	Naručioci	Ponudači
Javnost, transparentnost	216	180
Usaglašenost sa evropskim normama	206	182
Kontrola postupka javnih nabavki	195	150
Stepen ostvarene konkurentnosti	186	148
Pravičnost, jednakost ponuđača	181	136
Stanje u pogledu korupcije	155	245
Broj firmi koji konkuriše za poslove	152	146
Ekonomičnost, efikasnost, uštede	150	135
Zaštićenost javnog interesa	144	145
Voluntarizam javnih službenika	140	129
Zaštita domaćih proizvođača	131	93
Jednostavnost procedure	69	92
UKUPNO - PROSEK	153	141

Do poboljšaja je došlo kod 10 indikatora prema mišljenju ponuđača, dok je u slučaju dva indikatora došlo do pogoršanja (videti zatamnjena polja u tabeli 2). Naručioci ocenjuju da je došlo do poboljšanja u slučaju 11 indikatora, a do pogoršanja u slučaju jednog indikatora. Konkretno, i jedni i drugi smatraju da je današnja procedura oko javnih nabavki složenija nego ona u devedesetim godinama (to naročito ističu naručioci (100 : 69), a ponuđači smatraju da je lošije

stanje i u slučaju zaštite domaćih proizvođača (proporcija 100 : 93!?!). A činjenica je da su domaći ponuđači, po Zakonu u prednosti za 20% kod vrednovanja ponuda.

Najviše je popravljena ocena stanja javnih nabavki u pogledu korupcije - ponuđači od baze 100 na čak 245 (kod naručilaca to je 100 : 155), **potom u pogledu transparentnosti** (naručioci 216, a ponuđači 180), **sledi usaglašenost sa evropskim normama, porast stepena konkurencije, rast pravičnosti....**

4. Korupcija u javnim nabavkama

Kada se pomenu javne nabavke po pravilu se asocira na velike vrednosti u igri i na veliku korupciju. I jedno i drugo je nesumnjivo. Izuzetaka gotovo da nema, a zemlje se razlikuju tek po obimu korupcije. Naša zemlja se redovno rangira u sam vrh zemalja sa najraširenijom korupcijom. I upravo tu dolazimo do prvog zaključka u vezi sa korupcijom u javnim nabavkama.

(1) Korupcija je prilično raširena u javnim nabavkama. Naručioci najčešće kažu da u njihovoj branši korupcije nema ili je malo prisutna (41%), petina misli da je korupcija osrednje prisutna, 11% smatra da je ona prilično ili potpuno prisutna, dok se čak 27% ispitanika uzdržava od odgovora. Naravno, ponuđači o prisustvu korupcije kod naručilaca, misle da je kod njih ona itekako prisutna. Tako dve petine ponuđača misle da je kod naručilaca korupcija prilično ili potpuno prisutna, četvrtina misli da je ona osrednja, a samo 14% smatra da je nema ili da je malo prisutna.

Ponuđači imaju nešto malo bolje mišljenje o korumpiranosti ponuđača u svojoj branši. Trećina misli da je upravo kod ponuđača korupcija prilično ili potpuno prisutna, petina misli da je osrednje prisutna, a takođe petina da je nema ili da je malo prisutna. Zanimljivo je da naručioci bolje misle o ponuđačima nego što ponuđači misle o svojoj branši. Petina naručilaca misli da je kod ponuđača korupcija potpuno ili prilično prisutna, 28% misli da je osrednje prisutna, a petina da je nema ili da je malo prisutna.

Kada ocenjuju prisutnost korupcije u javnim nabavkama u celini, ponuđači su oštrij ocenjivači i trećina njih smatra da je korupcija prilično ili potpuno zahvatila javne nabavke, 29% misli da je ona osrednje raširena, a 16% da je nema ili da je malo prisutna. Naručioci su blaži ocenjivači pa veliku raširenost korupcije vidi samo 8% ispitanika, osrednju 37%, a malu ili nikakvu čak 36%.

(2) Korupcija je najprisutnija u fazi pripreme za javnu nabavku. Ako pretpostavimo da su ponuđači bolji procenjivači koruptivnosti javnih nabavki, onda možemo da prihvatimo i njihovo mišljenje da je korupcija najprisutnija u fazi pripreme javnih nabavki. Tako misli 39% ponuđača, dok po 30% korupciju vezuje za sam postupak javne nabavke, odnosno za realizaciju nabavke. Na drugoj strani, naručioci koji daju blaže ocene, u 14% slučajeva korupciju vezuju za fazu pripreme javne nabavke, 9% za samu proceduru, a 10% za realizaciju nabavke.

Testirali smo nekoliko koruptivnih procedura da bi došli do saznanja o proceni njihove upotrebe. Pri tom, više se oslanjam na procene ponuđača jer smatram da su oni realniji procenjivači kada je ova pojava u pitanju, a i zbog toga što su oni aktivna strana u koruptivnim zahvatima.

Ponuđači daju prednost "nameštanju uslova" tako da oni idu na ruku favorizovanoj firmi. "Idealna" je mogućnost da uslovi budu tako postavljeni da njih može da zadovolji samo ona firma koja se pojavljuje kao korupcioner. Čak 45% ponuđača smatra da je ova pojava prilično česta ili veoma česta, dok naručiocu u veoma velikom broju - 63% - misle da ove pojave nema ili da je retka.

Nije zanemarljiva ni raširenost kršenja tajnosti ponude pre njihovog zvaničnog otvaranja. Četvrtina ponuđača smatra da je to prilično ili veoma često, takođe četvrtina misli da je ova pojava osrednje učestala, dok polovina misli da pojave nema ili da je njena učestalost niska. **Čak 15% ponuđača "priznaje" da je znalo za sadržaj nekih ponuda pre njihovog zvaničnog otvaranja.**

(3) Raširenost korupcije preko uticaja političkih stranaka. Približno polovina ponuđača i trećina naručilaca smatraju da je veliki uticaj političkih stranaka na javne nabavke, odnosno da stranačka pripadnost rukovodioca firme-ponuđača mnogo utiče na dobijanje posla. Čak i da je reč o potpuno pogrešnim procenama, treba skrenuti pažnju na činjenicu da i **sama procena ima status činjenice, jer se ljudi ne ponašaju shodno nekakvim objektivnim istinama već na osnovu svog viđenja stvari**, ma kakvo ono bilo.

(4) Raširenost korupcije u javnim nabavkama u pojedinim oblastima. Raširenost korupcije u javnim nabavkama vezuje se za državu i opštinu (bez obzira da li je reč o upravi ili o javnim preduzećima), a manje za delatnosti kao što su kultura, prosveta i vojska. - Naručiocu pak, vide manju raširenost korupcije u javnim nabavkama. U proseku, oni smatraju da je u kulturi i prosveti niska raširenost, a da je u ostalih pet oblasti ona osrednje razvijena. Ponavlja se češće vezivanje korupcije za javne nabavke koje vrši država i opština, a ređe za kulturu, prosvetu i vojsku.

(5) Da li su korumpirani oni koji treba da se bore protiv korupcije. Po mišljenju 38% naručilaca korupcije nema ili da je ima malo kada je u pitanju Uprava za javne nabavke, a 28% kada je u pitanju Komisija za zaštitu prava. **Samo po jedan posto naručilaca vidi korupciju u Komisiji za javne nabavke.** Međutim, čak 47%, odnosno 59% kaže da ne zna ili ne odgovara na ovo pitanje. - Ponuđači su oštriji u svojim ocenama. U 11%, odnosno 12% vidi se prilična raširenost korupcije u Upravi, odnosno Komisiji; 18%, odnosno 19% pak negira takvu mogućnost. No, i u ovom slučaju ogroman je broj onih koji kažu "Ne znam" ili ne odgovaraju na ova pitanja (54% u jednom i 55% u drugom slučaju).

(6) Svest o velikoj šteti od korupcije. Po mišljenju 39% naručilaca na korupciju odlazi između 10% i 30% od ukupne vrednosti javnih nabavki, dok 15% misli da je to više od 30%. Ponuđači su po običaju oštriji u proceni - 43% smatra da na korupciju odlazi između 10 i 30%, a 18% misli da je to više od 30%.

(7) **Procena je da se smanjuje obim korupcije u javnim nabavkama.** Gledajući ocene koruptivnosti javnih nabavki u devedesetim godinama i ocene aktuelnog stanje, vidimo da se značajno smanjuje brojloših ocena kako kod naručilaca: 40% - 38% - 15% tako i u manjoj meri kod ponuđača: 47% - 43% - 39%.

5. Cena kao kriterijum ocene ponude

Cena ponude često se pojavljuje kao glavni kriterijum za prihvatanje ponude. Ostali elementi ponude, kvalitet na primer, ostaju u senci a pojavljuju se jedino prilikom ispitivanja razloga zašto nije došlo do realizacije nabavke onako kako je očekivano.

Ponuđači češće primećuju forsiranje cene kao glavnog kriterijuma - 83% njih tvrdi da je obaranje cena kao način borbe za dobijanje posla izražen prilično ili osrednje. Takva mišljenja ima i 60% naručilaca.

Čak 84% ponuđača i 79% naručilaca smatra da prihvatanje najniže cene kao kriterijuma za izbor najpovoljnije ponude dovodi do slabijeg kvaliteta ponude. Ogroman broj i naručilaca (87%) i ponuđača (91%) smatra da je to loše.

6. Ocene rada Uprave za javne nabavke i Komisije za zaštitu prava

Ocenu rada³ Uprave za javne nabavke zasnivamo na mišljenju naručilaca jer su oni glavni korisnici usluga Uprave, pa otuda i najbolji poznavaoци njenog rada. Osim toga, u strukturi subjekata koji su Upravi podneli zahteve za davanje mišljenja naručiocі učestvuju sa 88%, a ponuđači sa 12%⁴.

Najbolje je ocenjeno poštenje Uprave za javne nabavke (videti tabelu 3) - gotovo jaka "četvorka"(64% dobrih ocena).

Autonomnost u radu uprave za javne nabavke takođe je ocenjena "četvorkom", mada zbog velikog broja neodgovora i odgovora "ne znam" (56%) treba biti oprezan u zaključivanju o ovoj oceni. Izgleda, da je poznavanje rada Uprave prilično površno, pa kad god postavimo neko specifičnije pitanje, dolazi do velikog broja ne-odgovora. Inače, 6% je dalo slabe ocene, 10% osrednje, a 28% dobre ocene.

Ažurnost je takođe ocenjena četvorkom. Ovde je broj neodgovora svega 11% i upravo tu dolazimo do objašnjenja ne-odgovora u prethodnom slučaju. Naime, ažurnost je vidljiva strana rada Uprave, o njoj ima iskustva veliki broj naručilaca, dok je autonomnost gotovo interna stvar Uprave i nije dovoljno javna, pa je otuda i logično što veliki broj naručilaca s tim nije upoznat. Inače, 7% naručilaca dalo je slabe ocene ažurnosti, 31% osrednje, a 51% dobre ocene. Možemo reći da su

³ Izabrali smo četiri kriterijuma za procenu rada Uprave za javne nabavke i Komisije za zaštitu prava, a to su: **ažurnost, poštenje, autonomnost i podložnost korupciji**. Takođe je ocenjivan i ukupan rad jednog odnosno drugog tela.

⁴ **Izveštaj o radu, 1. januar - 30. jun 2004. godine**, str. 3-4.

naručioci bili delimično i preoštri u evaluaciji ažurnosti jer objektivni podaci govore o veoma velikoj ažurnosti Uprave za javne nabavke. U 2003. godini za rešavanje predmeta (čiji broj brzo raste) u proseku je bilo potrebno 2,66 dana, a u 2004. godini svega 1,19 dana, dok je zakonska obaveza sedam dana⁵.

Tabela 3: Kako naručioci ocenjuju rad Uprave za javne nabavke (u %)

Kriterijumi ocene rada	Slabe ocene (1 i 2)	Osrednja ocena (3)	Dobre ocene (4 i 5)	Ne zna, bez odgovora	UKUPNO	Prosečna ocena (min 1, max 5)
Poštenje	3	13	64	20	100	4,2
Autonomnost	6	10	28	56	100	3,9
Ažurnost	7	31	51	11	100	3,8
Koruptivnost	16	14	29	41	100	3,3
Ukupan rad - ocena naručioca	4	26	56	14	100	3,8
Ukupan rad - ocena ponuđača	22	34	23	21	100	2,7

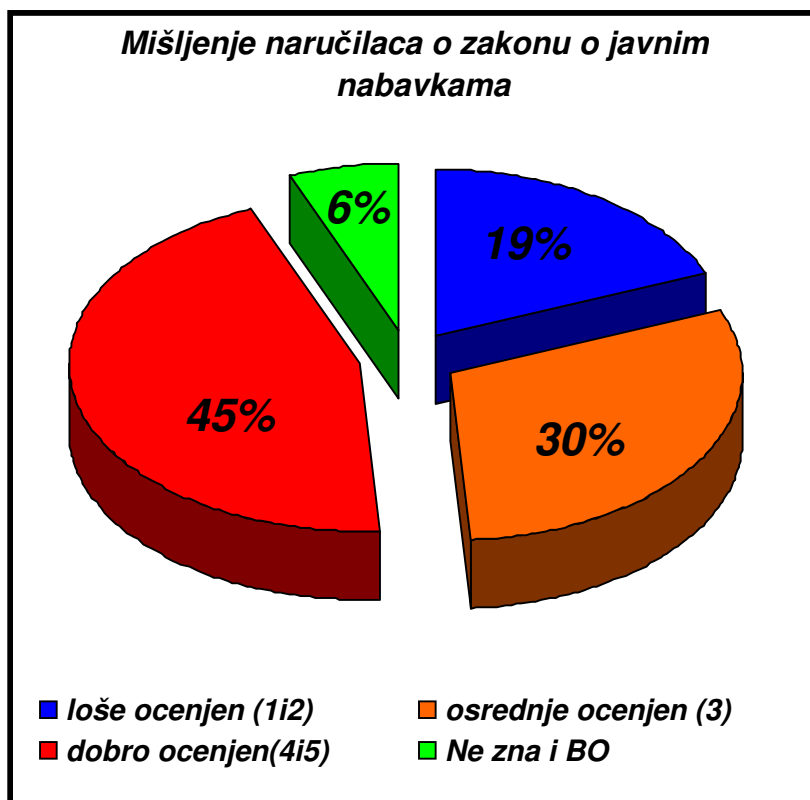
Koruptivnost Uprave za javne nabavke ocenjena je "trojkom". Iza ove ocene su 16% onih koji govore o korumpiranosti Uprave, 14% onih koji misle da je korumpiranost Uprave osrednja i 29% onih koji misle da korupcije nema. Nalaz o korumpiranosti treba uzeti sa velikom rezervom, jer objektivno gledano ništa ne ukazuje na korumpiranost Uprave (čak bi bilo teško naći neki razlog zbog kojeg bi neko korumpirao Upravu). U stvari, ovaj nalaz kao i drugi nalazi u javnomnjenjskim istraživanjima korupcije, ako se realno sagledavaju pokazuju da je percepcija korupcije "modni trend" u javnom mnenju i ona se vidi mnogo širom pojavom, nego što ustvari jeste.

Ukupan rad Uprave za javne nabavke naručioci ocenjuju "četvorkom", a ponuđači "trojkom". Sve u svemu, rad Uprave za javne nabavke pozitivno je ocenjen od strane onih koji imaju širi uvid u rad Uprave, a to su naručioci. Rad Komisije za zaštitu prava je slično ocenjen kao i rad Uprave, možda tek nešto lošije.

⁵ Godišnji izveštaj za Vladu Republike Srbije za 2005. godinu, str. 1.

7. Ocene Zakona o javnim nabavkama

Naručioci smatraju da je **najveći doprinos Zakona u transparentnosti koju je uneo u sferu javnih nabavki** - čak 70% je dalo dobre ocene. Dobre su i mogućnost žalbe što ističe 57% naručilaca, jednakost ponuđača 59%, konkurentnost 50%, kvalitet zaštite prava 47%, usaglašenost sa EU standardima 44%, sveobuhvatnost i ekonomičnost po 34%. Na drugoj strani više slabih nego dobrih ocena dobili su jasnost i preciznost.

Ukupno uzev, naručioci su dobro ocenili zakon o javnim nabavkama - (videti grafik).

Ponuđači su sve kriterijume za procenu Zakona o javnim nabavkama ocenili sa "trojkom". Najbolji su: transparentnost (3,3), mogućnost žalbe (3,1), konkurentnost (3,1) i sveobuhvatnost (3,0). Najslabiji su: preciznost (2,6), kvalitet zaštite prava (2,7), jednakost ponuđača (2,7) i jasnost, ekonomičnost i usaglašenost sa propisima EU (po 2,8). **U celini gledano, trećina ponuđača je Zakonu dala slabe ocene, takođe trećina je dala "trojku", dok je četvrtina dala pozitivne ocene.**

8. Kako poboljšati stvari?

(1) **Povećati disciplinu.** Polovina naručilaca misli da bi angažovanje Uprave za javne nabavke, Komisije za zaštitu prava i pravosuđa - na uvođenju discipline u javnim nabavkama - u velikoj meri dalo pozitivne rezultate. Dve petine ima isto mišljenje o angažovanju Vlade, a četvrtina

o angažovanju policije. Čak 69% naručilaca i 62% ponuđača smatraju da bi veća disciplina u primeni Zakona o javnim nabavkama bila efikasan lek u suzbijanju korupcije u javnim nabavkama.

(2) Pojačati kontrolne mehanizme. Po 85% i naručilaca i ponuđača smatraju da je potrebno pojačati kontrolne mehanizme kada je reč o javnim nabavkama. Po dve trećine i naručilaca i ponuđača smatraju da bi dobra kontrola dala između 10 i 30% uštede, a 11%, odnosno 12% navodi još veće postotke.

(3) Iskoristiti spremnost za podršku protiv zloupotreba i korupcije u javnim nabavkama. Gotovo je stoprocentna spremnost da se podrže institucije koje se bore protiv zloupotreba u postupcima javnih nabavki. To podržava 97% naručilaca i 91% ponuđača. Postoji velika spremnost da se podrži institucionalna borba protiv korupcije u javnim nabavkama. Upravu za javne nabavke bi u ovom poslu prilično ili potpuno podržalo, 89% naručilaca i 79% ponuđača, Komisiju za zaštitu prava - 86% naručilaca i 79% ponuđača, pravosuđe bi podržalo 81% naručilaca i 70% ponuđača, Vladu 77% naručilaca i 74% ponuđača, policiju 71% naručilaca i 60% ponuđača.

(4) Optimistički pogled na budućnost javnih nabavki. Dominira optimizam u pogledu primene Zakona o javnim nabavkama u budućnosti - 77% naručilaca i 59% ponuđača smatra da će se u budućnosti povećati disciplina u primeni zakona, a 54% naručilaca i 28% ponuđača misli da će se u bliskoj budućnosti smanjiti učestalost zloupotreba u javnim nabavkama.

(5) Promeniti Zakon o javnim nabavkama. Iako ispitanici u osnovi pozitivno vrednuju Zakon o javnim nabavkama, oni istovremeno smatraju da ga treba promeniti. To misli čak 78% naručilaca i 69% ponuđača, a tome se suprostavljaju 12% naručilaca i 7% ponuđača.

(6) Treba pojednostaviti zakonska rešenja. To kaže 83% naručilaca i 69% ponuđača.

(7) Treba ojačati savetodavne i kontrolne institucije. Čak 82% naručilaca i 79% ponuđača, smatra da treba ojačati Upravu za javne nabavke i Komisiju za zaštitu prava.

(8) Povećati nezavisnost savetodavnih i kontrolnih institucija. Oko tri četvrtine ispitanika smatra da treba ojačati, odnosno povećati nezavisnost Uprave za javne nabavke i Komisije za zaštitu prava.